

Dr. sc. Mesud ŠADINLIJA

*Institit za istraživanje zločina protiv čovječnosti
i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu
E-mail: mesud.sadinlija@gmail.com*

Izvorni naučni rad/Original scientific article

UDK/UDC: 94(497:497.6)"364" (093)

355.4:325(497.6 Podrinje)"1993"

DOI: <https://doi.org/10.52259/historijskipogledi.2021.4.5.217>

NEKI ASPEKTI DJELOVANJA VOJSKE JUGOSLAVIJE U AGRESIJI NA REPUBLIKU BOSNU I HERCEGOVINU NA PODRUČJU SREDNJEG PODRINJA POČETKOM 1993. GODINE

Apstrakt: *Prisustvo regularnih jugoslovenskih vojnih snaga u srednjem Podrinju i njihovo učešće u agresiji na Bosnu i Hercegovinu evidentni su od samog početka. Kako u bosanskom Podrinju nije bilo značajnijih snaga Jugoslovenske narodne armije, sa područja Tuzle je početkom aprila 1992. predислоcirana 336. motorizovana brigada, koja je svoje komandno mjesto uspostavila u Šekovićima i postala nosilac borbenih dejstava i organizacije Vojske Srpske Republike Bosne i Hercegovine u ovoj regiji, uključivši u svoj organski sastav sve srpske naoružane formacije iz Zvornika, Kalesije, Šekovića, Vlasenice, Milića, Bratunca i Skelana. U napadima tokom kojih su srpske snage ovladale većim dijelom teritorije srednjeg Podrinja, a bošnjačko stanovništvo, koje je predstavljalo izrazitu većinu ukupne populacije, bilo potisnuto i zbijeno u tri izolovane enklave na području Cerske, Konjević Polja i Srebrenice, funkcije rukovođenja i komandovanja nad ovim snagama, kao i nad drugim regularnim i neregularnim jedinicama koje su upućivane ili su djelovale sa teritorije Srbije, obavljala je Operativna grupa „Drina”, formacija pod komandom beogradske vojne oblasti, kasnije 1. armije Vojske Jugoslavije.*

U napadima na preostale podrinjske enklave tokom ljeta i jeseni 1992. korištena je avijacija Vojske Jugoslavije i lahki avioni poljoprivredne avijacije, kao i artiljerija sa vatrenih položaja Vojske Jugoslavije na teritoriji Srbije. Sadržaj Vens-Ovenovog mirovnog plana, po kojem je većina teritorije bosanskog Podrinja trebala ući u sastav jedne od provincija sa bošnjačkom etničkom većinom, što bi označilo kraj srpske nacionalne politike u Podrinju, predstavljao je nagovještaj velike zimske ofanzive srpskih snaga.

Direktivom od 19. novembra 1992. Drinskom korpusu Vojske Republike Srpske je naređeno da glavnim snagama brani Višegrad, Zvornik i koridor prema Srbiji, deblokira komunikaciju Milići - Konjević-Polje - Zvornik, te da na širem

prostoru Podrinja iznuruje neprijatelja, nanosi mu što veće gubitke i prisili ga da „sa muslimanskim stanovništvom napusti prostore Birača, Žepe i Goražda”. Na osnovu ovog direktivnog akta planirana ofanzivna borbena dejstva srpskih snaga u srednjem Podrinju, započeta tokom novembra i okončana sporazumom o demilitarizaciji Srebrenice u aprilu 1993. godine, prema dokumentima Vojske Republike Srpske imala su tri sukcesivne faze kodnih naziva: „PROBOJ”, „PESNICA” i „UDAR”.

Uprkos značajnim angažovanim snagama ofanziva „PROBOJ” nije tekla prema planu, a u kontranapadima su snage Armije Republike Bosne i Hercegovine tokom decembra oslobodile veliki broj naseljenih mjesta, da bi do 9. januara 1993. ovladale srpskim uporištima u zahvatu komunikacije Bratunac - Kravica i tako fizički povezale sve dijelove slobodne teritorije. Tada je pokrenuta nova faza ofanzive kodirana nazivom „PESNICA”, koja osim stabilizacije srpske odbrane Bratunca nije ostvarila postavljene ciljeve, dok su s druge strane snage Armije Republike Bosne i Hercegovine izbile na dio državne granice sa Srbijom u rejonu Skelana. U završnoj fazi ofanzive, kodiranoj nazivom „UDAR”, u borbe u srednjem Podrinju na teritoriji Bosne i Hercegovine neposredno se uključila Vojska Jugoslavije. Iz pravca Bratunca prema Srebrenici zadejstvovane su snage iz sastava OG „Drina” i dijelovi drugih jedinica 1. armije Vojske Jugoslavije, koja je u Ljuboviji uspostavila istureno komandno mjesto. U srednjem Podrinju su operisali i dijelovi Korpusa specijalnih jedinica Vojske Jugoslavije, za vrijeme ofanzive stacionirani u rejonu Skelana. Sa te strane, iz pravca Skelana prema Srebrenici djelovale su i snage iz sastava Užičkog korpusa 2. armije Vojske Jugoslavije.

Kada su snage Armije Republike Bosne i Hercegovine bile potisnute sa većeg dijela teritorije i zajedno sa masom bošnjačkih civila sabijene na šire gradsko područje Srebrenice, jedinice Vojske Jugoslavije mogle su biti povučene na teritoriju svoje države. Ofanziva je okončana potpisivanjem sporazuma o demilitarizaciji Srebrenice.

Ključne riječi: *Bosna i Hercegovina, Vojska Jugoslavije, agresija, Podrinje, Srebrenica, Udar.*

SOME ASPECTS OF ACTIVITY OF THE ARMY OF YUGOSLAVIA IN THE AGGRESSION AGAINST REPUBLIC BOSNIA AND HERZEGOVINA ON THE TERRITORY OF CENTRAL PODRINJE IN THE BEGINNING OF 1993.

Abstract: *The presence of regular Yugoslav military forces in central Podrinje and their participation in the aggression against Bosnia and Herzegovina have been evident from the very beginnings. As there were no significant forces of the Yugoslav People's Army in Bosnian Podrinje, in the beginning of April 1992 the 336th Motorized brigade was dislocated from the*

area of Tuzla and it established its command post in Šekovići, thus becoming the bearer of battle activities and organization of the Army of the Serb Republic of Bosnia and Herzegovina in this region, including in its organic composition all Serb armed formations from Zvornik, Kalesija, Šekovići, Vlasenica, Milići, Bratunac and Skelani. In the attacks during which the Serb forces gained control over a broader area of Central Podrinje, and the Bosniak population, which constituted a pronounced majority of the overall population, was suppressed and reduced to three isolated enclaves on the territory of Cerska, Konjević Polje and Srebrenica, the function of leading and commanding these forces, as well as other regular and irregular units which were directed or acted from the territory of Serbia, was conducted by the Operative group "Drina", a formation under the command of the Belgrade military zone, later the 1st Army of the Yugoslav Army.

In the attacks on the remaining enclaves of Podrinje during the summer and autumn of 1992 the aviation of the Yugoslav Army was employed along with lighter jets of agricultural aviation, as well as artillery from the firing positions of the Yugoslav Army on the territory of Serbia. The contents of the Vance-Owen peace plan, according to which the greater part of the Bosnian Podrinje was supposed to be included into one of the provinces with a Bosniak ethnic majority, which would have spelt the end of the Serb national policy in Podrinje, represented an announcement of a large winter offensive of the Serbian forces.

With a directive issued on 19 November 1992 the Drina corps of the Army of Republika Srpska was ordered to defend Višegrad, Zvornik and the corridor towards Serbia with its main forces, to deblock the communication on the line Milići – Konjević Polje – Zvornik, and to exhaust the enemy on the broader area of Podrinje, inflict upon him as much loss as possible, and force him to "leave the areas of Birač, Žepa and Goražde together with the Muslim population". On the basis of this directive act, the planned offensive military activities of the Serb forces in Central Podrinje, initiated during November and finished with the agreement on the demilitarization of Srebrenica in April 1993, according to the documents of the Army of Republika Srpska, had three successive phases codenamed: "PROBOJ" (Breakthrough), "PESNICA" (Fist) and "UDAR" (Assault).

Despite the significant engaged forces, the offensive "PROBOJ" did not go according to plan, and in the counterattacks during December the forces of the Army of the Republic of Bosnia and Herzegovina liberated a large number of settled places, and until 9 January 1993 gained control over Serb strongholds in the communication region of Bratunac – Kravica, and thus physically connected all parts of the liberated territory. Then a new offensive was launched, codenamed "PESNICA", which, aside from the stabilization of the Serb defence of Bratunac, did not achieve its stated goals, while on the other side the forces of the Army of the Republic of Bosnia and Herzegovina arrived to the part of the state border with Serbia in the region of Skelani. In the final phase of the offensive, that bore the code name of "UDAR", the Army of Yugoslavia directly

joined the fighting in Central Podrinje on the territory of Bosnia and Herzegovina. From the direction of Bratunac towards Srebrenica the forces from the composition of OG "Drina" and parts of other units from the 1st Army of the Yugoslav Army were active, which established a command outpost in Ljubovija. In central Podrinje parts of the Special units corps of the Yugoslav Army also operated, and during the offensive they were stationed in the region of Skelani. From that side, from the direction of Skelani towards Srebrenica, the forces from the composition of the Užice corps of the 2nd Army of the Yugoslav Army were also active.

When the forces of the Army of the Republic of Bosnia and Herzegovina were suppressed from the larger part of the territory and together with the masses of Bosniak civilians restricted to the broader town area of Srebrenica, the units of the Yugoslav Army could retreat to the territory of their state. The offensive was concluded with the signing of the agreement about the demilitarization of Srebrenica.

Key words: *Bosnia and Herzegovina, Army of Yugoslavia, aggression, Podrinje, Srebrenica, Udar (Assault).*

Uvod

U bosanskom Podrinju, sve do Bijeljine u kojoj su bile stacionirane neke jedinice iz sastava tuzlanskog 17. korpusa, početkom 1992. nije bilo garnizona Jugoslovenske narodne armije (JNA), niti snaga ove vojske znatnijih od posada na pojedinim radio-relejnim čvorištima i centrima veze ili manjih izdvojenih sastava na obezbjeđenju različitih vojnih skladišta. Sa jedinicama JNA koje su u drugoj polovini 1991. povučene iz Slovenije i Hrvatske i raspoređene na teritoriji Bosne i Hercegovine došla je i 4. oklopna brigada iz Jastrebarskog. Jedinica je ušla u sastav 17. korpusa i bila stacionirana u rejonu Aerodroma Dubrave, sa osnovnim zadatkom kontrole i obezbjeđenja aerodroma i putne komunikacije Tuzla - Kalesija - Zvornik. Ova brigada je krajem 1991. preformirana i preimenovana u 336. motorizovanu brigadu.¹ Uoči održavanja referenduma o nezavisnosti Bosne i Hercegovine, koji je očekivan kao prelomni trenutak u razvoju krize i vjerovatna nulta tačka početka širih sukoba na njenom području, jedan oklopni bataljon 336. brigade je krajem februara upućen u Podrinje sa zadatkom da posjedne i obezbjedi ključne privredne, energetske, komunikacijske i druge objekte na području Zvornika.² Cijela 336. brigada je do 21. aprila 1992.

¹ International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia - Sudski spisi: <http://icr.icty.org/> (dalje: ICTY), Komanda 2. VO, *Referat o stanju borbene gotovosti komandi, jedinica i ustanova 2. vojne oblasti*, str.pov.broj: 09/63-26, 23.01.1992; *Ratni put 4. oklopne brigade JNA*, <http://www.srpskioklop.paluba.info/ratniput4okbr/4.okbr.htm>.

² ICTY, Predmet Milosevic (IT-02-54) - Izjava svjedoka - B-1804, http://www.icty.org/x/cases/slobodan_milosevic/proswitness/bcs/mil-wit-B-1804.htm.

predislocirana na područje Šekovića, a u njen sastav je uključen i jedan mehanizovani bataljon sremsko-mitrovačke 453. mehanizovane brigade iz sastava novosadskog 12. korpusa.³ Nakon početka oružanog sukoba u Bosni i Hercegovini, ova brigada JNA je u svoj sastav prihvatila i objedinila sve lokalne srpske snage nastale na području na kojem je djelovala, što je formalizovano 19. maja 1992. formiranjem Birčanske pješadijske brigade Vojske Srpske Republike Bosne i Hercegovine (VSRBiH), brojnosti 12.000 boraca, sa zonom odgovornosti na području Zvornika, Kalesije, Šekovića, Vlasenice, Milića, Bratunca i Skelana.⁴ Birčanska brigada je bila okosnica vojne organizacije i borbenih dejstava u svojoj zoni odgovornosti, ali i nosilac provođenja politike etničkog čišćenja i masovnih zločina nad civilnim stanovništvom.⁵

Osim navedenih oblika prisustva i djelovanja jugoslovenske oružane sile na bosanskoj obali Drine, njeno neposredno aktivno učešće, kao i borbeni i logistički podrška sa teritorije Srbije snagama angažovanim u Bosni i Hercegovini, bili su prakticirani od početka agresije. Komanda 17. korpusa JNA, u maju 1992. preimenovanog u Istočno-bosanski korpus VSRBiH, početkom aprila je izmještena iz Tuzle u Ugljevik, a zatim u Bijeljinu, i bila je u tom početnom periodu rata slabo uvezana sa svojim snagama u srednjem Podrinju. Zato su one, kao i sve druge jedinice iz sastava JNA, srpske TO, kao i različite dobrovoljačke i specijalne jedinice koje su djelovale na ovom području objedinjene pod komandom Operativne grupe „Drina”, čije je komandno mjesto bilo u Gučevu, u Srbiji.⁶ OG „Drina” se javlja i nakon toga u izvorima koji svjedoče o borbenom djelovanju i drugim oblicima oružane agresije Vojske Jugoslavije na području Bosne i Hercegovine.⁷

³ *Ratni put 4. oklopne brigade JNA*, <http://www.srpskioklop.paluba.info/ratniput4okbr/4.okbr.htm>.

⁴ ICTY, Komanda 1. birčanske pješadijske brigade, *Referat povodom obilježavanja Dana formiranja DK*, str.pov.broj: 14-770-1/93, 30.10.1993; Ova brigada je bila jezgra iz koje su u daljem toku rata izdvojene i kao samostalne jedinice formirane zvornička, bratunačka i druge brigade kasnijeg Drinskog korpusa VRS. Mesud Šadinlija, *Između pravde i realpolitike: odnos mirovnih planova i vojnih operacija u Bosni i Hercegovini 1992-1995*, Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo 2018, 240. (dalje: M. Šadinlija, *Između pravde i realpolitike*).

⁵ Sedmicu nakon preformiranja brigade, njen komandant major Svetozar Andrić izdao je naređenje bataljonu iz Osmaka kojim se „na osnovu ukupne situaciju na ratištu SAO Birač” naređuje između ostalog: „Izvršite iseljenje žena i djece iz muslimanskih sela u Kalesiju i Gračanicu, a muškarce odvoditi u sabirne centre”. ICTY, Komanda brigade Birač, *Komandantu lpb Osmaci*, 26.05.1992.

⁶ Ričard Batler je u svom izvještaju za ICTY iznio pretpostavku da je OG „Drina” bila komandni resurs 1. vojne oblasti sa sjedištem u Beogradu, odnosno privremena formacija potčinjena ovoj vojnoj oblasti. ICTY, Ričard Batler, *Iskaz o vojnim događajima u Srebrenici (revizija) - operacija „KRIVAJA-95”*, 10; ICTY, *Predmet Milosevic (IT-02-54) - Izjava svjedoka - B-1804*, https://www.icty.org/x/cases/slobodan_milosevic/proswitness/bcs/mil-wit-B-1804.htm (13.01.2021); Zaštićeni svjedok 162 u procesu protiv Ljubiše Beare: *Tako se radilo od 1992*, HAG, 27.03.2007, <http://arhiva.sensecentar.org/vijesti.php?aid=4477> (13.01.2021); *Ratni put 4. oklopne brigade JNA*, <http://www.srpskioklop.paluba.info/ratniput4okbr/4.okbr.htm> (13.01.2021).

⁷ O formacijskom razvoju OG „Drina”, čije je komandno mjesto iz Gučeva premješteno u Valjevo, pisao je historičar Bojan Dimitrijević, mada u njegovom radu nema podataka o djelovanju

Tokom proljeća i početkom ljeta 1992. oružane formacije zadejstvovane u funkciji ostvarenja srpskih nacionalnih ciljeva u Podrinju uspjele su ovladati većinom gradova i naseljenih mjesta. U srednjem Podrinju bošnjačko stanovništvo, koje je inače predstavljalo izrazitu većinu ukupne populacije, održalo se u tri izolovane enklave na područjima Srebrenice, Konjević Polja i Cerske, koje su branile u međuvremenu od mjesnog stanovništva organizovane snage Teritorijalne odbrane, odnosno Armije Republike Bosne i Hercegovine (ARBiH). Početkom jeseni 1992. pojačani su napadi na podrinjske enklave, i njima su bili izloženi vojni položaja branilaca ali i civilna naselja i stanovništvo.⁸ U napadima je korištena avijacija Vojske Jugoslavije, kao i lahki avioni poljoprivredne avijacije, iz kojih su po naseljima bacane bombe i jake eksplozivne naprave.⁹ Teritorija Bosne i Hercegovine takođe je tučena vatrom sa artiljerijskih položaja Vojske Jugoslavije na teritoriji Srbije, u rejonima Tare i Perućca.¹⁰ Nakon toga na međunarodnim pregovaračkim stolovima našao se Vens-Ovenov mirovni plan, sa nagovještajem da bi većina teritorije bosanskog Podrinja trebala ući u sastav jedne od provincija sa bošnjačkom etničkom većinom. Takav ishod značio bi krah srpske nacionalne politike u Podrinju i onemogućio ostvarenje većine njenih strateških ciljeva u Bosni i Hercegovini. Bio je to siguran znak da će tokom zime 1992/1993. težište djelovanja srpskih snaga u Bosni i Hercegovini biti upravo na području Podrinja.

Ofanziva srpskih snaga

Direktivom broj 4 Glavnog štaba Vojske Republike Srpske (VRS) od 19. novembra 1992. definisani su prioritetni zadaci u aktuелnoj vojno-političkoj situaciji. Između ostalog Drinskom korpusu VRS-a (DK) naređeno je da glavnim

operativne grupe u početnom periodu rata. Krajem 1992. ova operativna grupa trebala je objedinjavati snage angažovane na obezbjeđenju granice i graničnog područja uz Drinu. U 1993. OG „Drina” je dobila formaciju ranga divizije, u koju su ušle loznička 169. i Šabačka 544. motorizovana brigada, 15. granični bataljon i 58. pontonirska četa R-klasifikacije, sve iz Novosadskog korpusa, kao i 208. mešoviti artiljerijski puk iz Užičkog korpusa. Ovim sastavom komandovali su pukovnik Ratko Đokić, a potom general-major Tomislav Šipčić. OG „Drina” je 1994. godine preformirana u Drinsku diviziju. Bojan Dimitrijević, *Jedinice Garnizona Valjevo 1945-2005*, *Glasnik*, br. 40, Istorijski arhiv, Valjevo 2006, 67-89. (dalje: B. Dimitrijević, *Jedinice Garnizona Valjevo 1945-2005*).

⁸ M. Šadinlija, *Između pravde i realpolitike*, 238-260.

⁹ Dejstvjući eksplozivnim napravama bačenim iz dva mala aviona poljoprivredne avijacije po Konjević Polju i Cerskoj 9. novembra je ubijeno 15 civila, žena i djece. Arhiv Armije Republike Bosne i Hercegovine (dalje: AARBiH), GŠARBiH, *Informacija o toku borbenih dejstava na teritoriji Republike Bosne i Hercegovine za period od 24 sata dana 09.11.1992. godine*, str.pov.broj: 02/422-178-a, 10.11.1992.

¹⁰ Od dejstva artiljerije Vojske Jugoslavije sa vatrelih položaja u Srbiji 13. novembra 1992. u Potočarima je ubijeno 6 i ranjeno više civila. AARBiH, GŠARBiH, *Informacija o toku borbenih dejstava na teritoriji Republike Bosne i Hercegovine za period od 24 sata dana 13.11.1992. godine*, str.pov.broj: 02/422-182-a, 14.11.1992.

snagama brani Višegrad, Zvornik i koridor prema Srbiji, a ostalim snagama *na širem prostoru Podrinja iznuravati neprijatelja, nanositi mu što veće gubitke i prisiliti ga da sa muslimanskim stanovništvom napusti prostore Birača, Žepe i Goražda. Prethodno ponuditi razoružavanje borbeno sposobnih i naoružanih muškaraca, a ako ne pristaju - uništiti ih.* Naređeno je i deblokiranje komunikacije Milići - Konjević-Polje - Zvornik.¹¹

Ova ofanzivna borbeno dejstva srpskih snaga u srednjem Podrinju, započeta tokom novembra i okončana sporazumom o demilitarizaciji Srebrenice u aprilu 1993. godine, prema dokumentima VRS-provinijencije imala su tri sukcesivne faze kodnih naziva: „PROBOJ”, „PESNICA” i „UDAR”.¹² Neki autori ova borbeno dejstva nazivaju jedinstvenim nazivom operacija „PODRINJE-93”.¹³

U prvoj fazi ofanzivne snage VRS-a su stvarale taktičke pretpostavke za odlučujuće napade, koje su pokrenule početkom decembra. Glavne snage DK-a sa pojačanjima iz sastava 1. krajiškog korpusa (1. KK), 2. krajiškog korpusa (2. KK) i Istočno-bosanskog korpusa (IBK) napade su usmjerile prema Pibuđu, Glogovoj planini i komunikaciji Nova Kasaba - Konjević Polje - Drinjača, a pomoćne prema Cerskoj i Kamenici.¹⁴ Sve to, uz ozbiljnu pripremu dejstava, koja je podrazumijevala i upoznavanje učesnika operacije sa njenim ciljem i značajem „za srpski narod ovoga prostora pa i šire”, nije donijelo očekivane rezultate. Desilo se upravo suprotno, pa su snage ARBiH u borbenim dejstvima poduzetim od 13. do 17. decembra oslobodile veliki broj sela na području općina Srebrenica i Bratunac i stigle na oko tri kilometra od Bratunca. Ratni plijen je bio bogat, a u uslovima oskudice i gladi koja je nastupala kao posljedica dubokog okruženja ovog područja od strane VRS-a, posebno dragocjen njegov dio bilo je nekoliko tona zaplijenjene hrane. Do 24. decembra snage ARBiH su u faktičko okruženje stavile i jako srpsko vojno uporište na području Kravice. Jedinice VRS-a grupisane za operaciju „PROBOJ” odmah su preduzele kontranapad. Artiljerijsku podršku i ovom prilikom je davala Vojska Jugoslavije sa desne obale Drine.¹⁵

¹¹ ICTY, GŠVRS, *Naredna dejstva Vojske Republike Srpske, Direktiva Op. broj 4*, str.pov.broj: 02/5-, 19. 11. 1992.

¹² ICTY, Komanda Drinskog korpusa, *Analiza operacija „PESNICA”*.

¹³ Autori Danko Borojević i Dragi Ivić u svojoj knjizi o VRS-u ne pozivaju se na izvore za ovakav naziv operacije. Postoji mogućnost da je ovaj naziv korišten u dokumentima Vojske Jugoslavije, ali to je bez uvida u arhivsku građu VJ-a tek slobodna pretpostavka. Danko Borojević i Dragi Ivić, *Vojska Republike Srpske: 12. maj 1992 - 31. decembar 2005*, Srpski ratni veterani opštine Čukarica, Beograd 2014, 247-248. (dalje: D. Borojević, D. Ivić, *Vojska Republike Srpske*).

¹⁴ ICTY, Komanda Drinskog korpusa, *Odluka za oslobađanje: Pobuđe, Konjević Polje i Cerska*, str.pov.broj: 2-198, 08.12.1992.

¹⁵ Nijaz Mašić, *Istina o Bratuncu: Agresija, genocid i oslobodilačka borba 1992-1995*, Općina Bratunac sa privremenim sjedištem u Tuzli, Tuzla 1996, 89-90; Naser Orić, *Srebrenica svjedoči i optužuje: genocid nad Bošnjacima u istočnoj Bosni (srednje Podrinje), april 1992 - septembar 1994*, Općina Srebrenica 1995, 168-169.

Nakon odbijanja kontranapada, jedinice ARBiH su u obnovljenim dejstvima u zahvatu komunikacije Bratunac - Kravica, u periodu od 3. do 9. januara 1993. ovladale Kravicom i nekoliko drugih sela, čime su ostvarile nesmetanu fizičku vezu svih slobodnih teritorija u srednjem Podrinju.¹⁶ Izvršivši korekciju svojih operativnih planova, GŠVRS je donio odluku da pregrupiše snage DK-a i da ih sa ojačanjima iz ostalih korpusa VRS-a usmjeri na glavni pravac Milići - Nova Kasaba - Konjević Polje sa zadatkom da izvrše rasjecanje slobodne teritorije i odvoje prostor Srebrenice od Cerske, ovladaju komunikacijom Milići - Konjević Polje - Zvornik, a zatim postepenim razbijanjem neprijatelja ostvare preostale ciljeve. Pomoćnim snagama je istovremeno trebalo vezivati što veće snage ARBiH.¹⁷ Ova faza operacije kodnog imena „PESNICA” rezultirala je pojačanim napadima VRS-a, od kojih su najjači izvođeni na području Cerske i Kamenice.¹⁸ Borbe u okviru operacije „PESNICA” trajale su do 20. januara i za rezultat imale, po ocjeni Komande DK-a, stabilizaciju odbrane Bratunca i stvaranje uslova „za pripremu i izvođenje aktivnih borbenih dejstava ka Kravici i Srebrenici”.¹⁹ Stvarno, operacija VRS-a nije uspjela, a snage ARBiH su obnovile napade i 16. januara 1993. stigle do mosta u Skelanima, izbjivši privremeno na državnu granicu. Do 20. januara zauzele su selo Jezero i desetak okolnih naselja. Ovim je slobodna teritorija u srednjem Podrinju uvećana za novih 100 kvadratnih kilometara i dosegla svoj ratni maksimum površine od 900 kvadratnih kilometara.²⁰

Prodor snaga ARBiH u srednjem Podrinju i njihov privremeni izlazak na dio državne granice sa SR Jugoslavijom i sam po sebi bio bi dovoljan razlog za reakciju srpskih snaga. Politički trenutak u kojem se ovo desilo davao mu je dodatnu težinu i povećavao rizike mogućih posljedica. Pregovori na bazi Vens-Ovenovog mirovnog plana početkom 1993. ušli su u završnu i vrlo ozbiljnu fazu u kojoj su razmatrana pitanja uspostave mira, teritorijalne i ustavne organizacije Bosne i Hercegovine na bazi 10 provincija.²¹ Srpska strana nastojala je kroz pregovore popraviti ponuđena rješenja u svoju korist i vojni uspjesi ARBiH u Podrinju nisu joj u tom pogledu išli na ruku. Na sjednici Savjeta za usaglašavanje državne politike, održanoj 21. januara 1993. u Beogradu, uz učešće najviših srpskih vojnih i političkih rukovodilaca s obje strane Drine, ocjenjeni su kao ozbiljna prijetnja.²²

¹⁶ AARBiH, ŠVK OSRBiH, *Stanje i borbene aktivnosti na teritoriji RBiH - presjek situacije za period 03.01 - 09.01.1993. godine*, pov.broj: 02/1594/4, 10.01.1993; ICTY, Komanda Drinskog korpusa, *Redovni borbeni izvještaj*, str.pov.broj: 01/4-14, 07.01.1993.

¹⁷ ICTY, GŠ VRS, *Izvođenje operacije „PESNICA”, Naređenje*, str.pov.broj: 02/2-22, 10.01.1993.

¹⁸ ICTY, Komanda Drinskog korpusa, *Redovni borbeni izvještaj*, str.pov.broj: 01/4-31, 16.01.1993.

¹⁹ ICTY, Komanda Drinskog korpusa, *Analiza operacija „PESNICA”*.

²⁰ M. Šadinlija, *Između pravde i realpolitike*, 379.

²¹ Kasim I. Begić, *Bosna i Hercegovina od Vanceove misije do Daytonskog sporazuma*, Bosanska knjiga, Sarajevo 1997, 109-119.

²² Radovan Karadžić je na ovoj sjednici tvrdio da bi Evropa „veoma rado vidjela kako Alija tuče Srbe; kako ih pobjeđuje na nekim frontovima; zato je drinsko ratište od presudne važnosti za našu krizu. Ako Alija bude imao uspjeha na Drini, Evropa će mu dati određeno vrijeme”; Načelnik

Na pomenutom sastanku detaljno su razmatrana pitanja političke i diplomatske taktike u nastavku mirovnih pregovora. Iz stenograma nije moguće utvrditi je li razmatran i vojni odgovor na izazov u Podrinju ili je to učinjeno naknadno, u nekom užem sastavu, ali je izvjesno da je odgovor razmatran i dogovoren. U borbenom naređenju GŠVRS-a izdatom 22. januara 1993. godine kao prioritetni cilj postavljeno je što hitnije potpuno čišćenje lijeve obale Drine od snaga neprijatelja „tako da se objekti uz Drinu ne mogu tući ni artiljerijskom vatrom”. Suština zamisli bila je da *rezerve Glavnog Štaba Vojske Republike Srpske* svoje glavne snage grupišu na pravcu: Bratunac - Potočari - Srebrenica - rudnik boksita (s. Gunjaci), a pomoćne snage na pravcu: s. Skelani - s. Osmaće - s. Zeleni Jadar - Srebrenica, sa zadatkom da razbiju i unište snage ARBiH u širem rejonu Srebrenice i presjeku slobodnu teritoriju, a zatim u sadejstvu sa snagama DK-a pristupe njihovom postepenom uništavanju i u širem rejonu Cerske i Žepe. Uloga Drinskog korpusa bila je da pomoćnim snagama veže snage ARBiH na dostignutim linijama, a svojim glavnim snagama na pravcima Milići - Sućeska - s. Podravanje, Zvornik - Kamenica - Cerska, Olovo - s. Kamenica, Rudo - Međeđa, Višegrad - Međeđa i Rogatica - Međeđa, izvodi aktivna borbeno dejstva, ide u susret *rezervama Glavnog štaba Vojske Republike Srpske* i olakšava njihov prodor. Po završetku napadne operacije DK je trebao preuzeti i obezbjediti teritorije osvojene od strane *rezervi GŠVRS-a*.²³

Po sadržaju i pravcima djelovanja takozvanih *rezervi GŠVRS-a*, kako su definisane citiranim borbenim naređenjem, jasno je da su u pitanju snage iz sastava Vojske Jugoslavije (VJ), čija upotreba uopšte, a na teritoriji druge države pogotovu, nije mogla biti planirana i realizovana bez odobrenja i naređenja političkog i vojnog rukovodstva Jugoslavije i Srbije. Termin *rezerve Glavnog štaba Vojske Republike Srpske* bio je uobičajen u prikriivanju učešća i prisustva jedinica Vojske Jugoslavije u agresiji na Bosnu i Hercegovinu.²⁴

Generalštaba VJ-e general Života Panić je vrlo ozbiljno upozoravao prisutne da „Srbi u Bosni i Hercegovini gube i teritoriju i neke značajne objekte. Ovde treba da se dogovorimo šta činiti u tom pravcu. Ovo što se dešava na levoj obali Drine, oko Srebrnice, Bajine Bašte, Bratuncu, itd, to je tako loše, i Vi gospodine Predsedniče da znate, da je to bruka za srpski narod; oni beže, sve napuštaju; onu pomoć koju dajemo u naoružanju, municiju, nalazi se u nekim kućama u selu; nismo mogli da ga izvučemo; mi pripremamo da ga uništimo...” ICTY, Predsednik SRJ, *Stenografske beleške sa proširene sednice Saveta za usaglašavanje stavova o državnoj politici, održane 21. januara 1993. godine*.

²³ ICTY, GŠ VRS, *Borbeno naređenje Op.broj 3*, str.pov.broj: 02/5-49, 22.01.1993.

²⁴ Načelnik GŠVRS-a u jednom dokumentu s kraja 1993. godine eksplicitno je naredio: „snage Vojske Jugoslavije tretirati kao rezerve GŠVRS bez obzira na broj, veličinu, snagu, vrstu”. ICTY, GŠ VRS, *Dostavljanje redovnih borbenih izvještaja*, str.pov.broj: 02/2-1048; 25.12.1993; Naziv „*rezerve GŠVRS*” u dokumentima VRS-a s početka 1993. takođe se odnosio na jedinice Vojske Jugoslavije, i to pokazuju brojni izvori. Između ostalih, u aktu izdatom četiri dana nakon pomenutog borbenog naređenja GŠVRS-a lokalni komandant je zahtijevao da se u Bratuncu formira istureno komandno mjesto GŠVRS-a radi objedinjavanja rukovođenja i komandovanja snagama u dolini Drine, jer se s obzirom na broj prisutnih jedinica VRS-a i VJ-a, na dotadašnji način nije moglo raditi. ICTY, Komanda Bratunačke brigade, *Hitno*, str.pov.broj: 2-1942/26, 26.01.1993; U borbenom izvještaju Komande DK-a od 31. januara „snage GŠ VRS” se u zagradi

Najprije je od strane Vojske Jugoslavije na teritoriji Bosne i Hercegovine upotrebljen njen Korpus specijalnih jedinica i krajem januara 1993. uveden u borbu sa snagama ARBiH koje su izašle na državnu granicu.²⁵ U sastav Korpusa specijalnih jedinica VJ-a ulazile su: 72. specijalna brigada, Gardijska motorizovana brigada, Oklopna brigada i 63. padobranska brigada.²⁶ Dijelovi jedinica iz sastava Korpusa specijalnih jedinica VJ-a učestvovali su u borbenim djelovima u srednjem Podrinju sve do kraja srpske ofanzive. Baza za njihovo djelovanje bila je u Skelanima, gdje su bile smještene i druge specijalne i dobrovoljačke jedinice upotrebljene u napadima i etničkom čišćenju teritorije, a tokom marta i aprila tu su djelovali: odred ruskih dobrovoljaca, dvije čete četnika Srpske radikalne stranke i vjerovatno Jedinica za specijalne operacije MUP-a Srbije. Pripadnicima VJ-a je bilo naređeno da prije ulaska na teritoriju Bosne i Hercegovine skinu oznake VJ-a i stave oznake VRS-a.²⁷

Osim Korpusa specijalnih jedinica, pred početak napada u sastav *rezerve GŠVRS-a* iz 1. armije Vojske Jugoslavije na teritoriji Srbije, na području Loznice, Malog Zvornika i Ljubovije, bili su razmješteni: jedan oklopno-mehanizovani bataljon u Loznici, jedna tenkowska i jedna mehanizovana četa u Ljuboviji, četa

označavaju njihovom stvarnom oznakom: „UK”, odnosno Užučki korpus VJ-a. ICTY, Komanda Drinskog korpusa, *Redovni borbeni izvještaj*, str.pov.broj: 4/66, 31.01.1993; Nekoliko profesionalnih vojnih lica poslije rata nastanjenih u beogradskoj opštini Rakovica učestvovalo je u ovoj ofanzivi u jedinicama Vojske Jugoslavije: Babović S. Vukman, rođen u Đakovici, vojnik po ugovoru, bio na ratištu u Skelanima od 03.03. do 05.04.1993; Gobeljić P. Pavić, rođen u Sjenici, podoficir, od 03.03. do 16.03.1993. bio na ratištu u Skelanima; Milanović S. Milomir, rođen u Beogradu, podoficir, od 04.03. do 07.04.1993. bio na ratištu u Skelanima; Petković B. Dragutin, rođen u Krupnju, oficir, od 10.02. do 19.04.1993. bio na ratištu u RS; Dišović S. Rumenko, rođen u Novom Pazaru, general-major, od 25.02. do 09.04.1993. bio na ratištu u Srebrenici; Milisav Sekulić, *Na krilima patriotizma: Borci Rakovice u ratovima od 1990. do 1999. godine*, Udruženje boraca rata od 1990. godine opštine Rakovica, Beograd 2001, 122-127. Prethodno pomenuti general-major Rumenko S. Dišović, u vrijeme dok je načelnik štaba Užičkog korpusa bio pukovnik Dušan Lončar, bio je njegov pomoćnik za operativno-nastavne poslove, a zatim ga je naslijedio na dužnosti načelnika štaba. U novembru 1994. postavljen je za komandanta Užičkog korpusa. Helsinški odbor za ljudska prava u Srbiji - Zapisnici sa sednica Vrhovnog saveta odbrane SRJ, *Stenogram sa 28. sednice Vrhovnog saveta odbrane održane 2. novembra 1994*, https://www.helsinki.org.rs/serbian/doc/VSO%20-%202028._Sednica_VSO_2.11.1994.pdf.

²⁵ D. Borojević, D. Ivić, *Vojska Republike Srpske*, 247.

²⁶ Srboљjub Bogdanović: „Bacanje beretki”, *NIN*, br. 2728, Beograd, 10.04.2003, <http://www.nin.co.rs/2003-04/10/28268.html> (19.05.2020).

²⁷ U čišćenju bošnjačkih naselja sjevero-zapadno od Skelana, od sela Jezero prema mjestima Sase, Kragljivode, Osmaće, Hadrovići i drugim selima oko Srebrenice, specijalne jedinice su imale podršku artiljerije VJ-a razmještene na planini Tari na teritoriji Srbije. Jedinice u napadu su bile u direktnoj radio-vezi sa komandnim centrima na planini Tari. ICTY, *Izjava svjedoka K73*; Polovinom marta 1993. funkcioner SDS-a iz Bratunca Miroslav Deronjić je na raskrscu u Konjević Polju vidio dobro uvojničenu jedinicu od 50-ak ljudi u bijelim maskirnim uniformama. Na njegov upit su se identifikovali kao vojnici iz jedinice pukovnika Stupara. ICTY, Predmet Milošević (IT-02-54), *Izjava svjedoka - Miroslav Deronjić*, https://www.icty.org/x/cases/slobodan_milosevic/proswitness/bcs/mil-wit-deronjic.htm (18.01.2021); Pukovnik Milorad Stupar bio je komandant 72. specijalne brigade iz sastava Korpusa specijalnih jedinica VJ-a.

vojne policije i izviđačka četa u Malom Zvorniku, inženjerska četa u Malom Zvorniku i Ljuboviji. Kao artiljerijska podrška dodijeljena im je po jedna baterija haubica 122 mm (M-38) u Ljuboviji i Radalju, baterija minobacača 120 mm i baterija lahkih raketnih lansera 128 mm u Ljuboviji. Komandno mjesto ove brigade,²⁸ kao i komandno mjesto već pominjane OG „Drina” u to vrijeme nalazili su se u Ljuboviji, gdje je uspostavljeno i istureno komandno mjesto (IKM) 1. armije Vojske Jugoslavije. Naravno i logistička podrška Vojske Jugoslavije bila je velika.²⁹

Iz pravca Skelana prema Jezeru i dalje prema Srebrenici, napadale su snage Užičkog korpusa (UK) iz sastava 2. armije Vojske Jugoslavije. One su do 30. januara 1993. stavile pod svoju kontrolu širi rejon sela Jezero. U borbenom izvještaju Komande Užičkog korpusa, koji je u mjestu Kaluđerske Bare potpisao njegov načelnik štaba pukovnik Dušan Lončar, a koji je dostavljen Operativnom centru 1. armije VJ-a i Komandi Drinskog korpusa VRS-a, navedeno je da su njegove snage razbile neprijatelja u rejonu Jezera i dostigle naređenu liniju, koju su u popodnevnim satima 31. januara planirale predati VRS-u i početi izvlačenje. Za korpusnu artiljerijsku grupu koja je pružala podršku snagama u napadu naznačeno je da ostaje na svojim položajima na desnoj obali Drine odakle će „i dalje vršiti podršku snagama VRS po planu i zahtevu”.³⁰

Napadi Užičkog korpusa na pomenutom pravcu bili su snažni i izvedeni nadmoćnim snagama, pa se računalo sa sigurnim uspjehom. Komandant UK-a, general Dragoljub Ojdanić je već 29. januara obavijestio GŠVRS-a i Komandu DK-a da će njegova jedinica svoju napadnu operaciju na teritoriji Bosne i Hercegovine izvoditi do podneva 31. januara, te da će dostignute položaje prije predaje VRS-u zapriječiti protiv-pješadijskim minama. Istima je dato na znanje da pripreme ekipe za asanaciju bojišta, jer je na već savladanom terenu ostao veliki broj leševa, kao i da se u sastav tih ekipa obavezno uključe novinari i snimatelji „u cilju prikupljanja dokaza potrebnih za korišćenje u propagandne svrhe i dokumentovanje zločina nad srpskim narodom”.³¹ Ovo nastojanje da se leševi stradalih civila i vojnika, koji su na terenu Bosne i Hercegovine ostali iza jedinica Vojske Jugoslavije u napadu, iskoriste u svrhe propagande imalo je sve manje uspjeha kako je operacija odmicala i kako su razmjere stradanja bošnjačkog stanovništva, koje je bilo žrtva etničkog čišćenja i čija su naselja bila mete ovih napada, postale vidljivije. Polovinom marta Komanda Drinskog

²⁸ Izvještaj Komande DK-a koji daje ove podatke ne navodi o kojoj brigadi Vojske Jugoslavije je riječ. Prema teritorijalnoj pripadnosti i poziciji u rasporedu komandnih mjesta u Ljuboviji, moguće je da se radi o dijelovima 2. mehanizovane brigade iz Valjeva, koja se nalazila u organskom sastavu Mehanizovanog korpusa 1. armije Vojske Jugoslavije. U prilog ovoj pretpostavci ide i podatak da su dijelovi ove brigade učestvovali u „obezbeđenju granice u periodu januar - april 1993. godine”. B. Dimitrijević, *Jedinice Garnizona Valjevo 1945-2005*, 85.

²⁹ ICTY, Komanda Drinskog korpusa, *Izvještaj o rezervama VRS*, str.pov.broj: 01/4-49, 24.01.1993.

³⁰ ICTY, Komanda UK, str.pov.broj: 173-17/3, 31.01.1993.

³¹ ICTY, Komanda Užičkog korpusa, *Obaveštenje o daljem korištenju Užičkog korpusa*, str.pov.broj: 174-2, 29.01.1993.

korpusa je zločine protiv civilnog stanovništva proglasila tajnim vojnim podacima i u cilju sprječavanja njihovog oticanja, kao i u cilju „sprečavanja širenja dalje medijske satanizacije Srba i smanjenja količine informacija u svetskim medijima o „stradanju” muslimana u širem regionu Srebrenice”, naredila obavještajno-bezbjednosnim organima Zvorničke i Bratunačke brigade da po svaku cijenu ne dozvole ulazak bilo kojeg stranog novinara na teritoriju Republike Srpske, tj. u zonu odgovornosti Drinskog korpusa.³² U aprilu je ova stroga restrikcija ponovo vraćena na postavke preferiranja sebi sklonih izvještača i obezbjeđenje istima ekskluzivnog pristupa osvojenim teritorijama u srednjem Podrinju.³³

Napadi srpskih snaga su nastavljeni i u prvoj polovini februara vođene su vrlo intenzivne borbe u kojima su snage ARBiH i pored uporne odbrane postepeno gubile položaje i teritoriju. Glavni štab VRS-a je odlučio ostvarene uspjehe na bojištu pretvoriti u zamajac završne faze ofanzive u srednjem Podrinju, kodnog imena „UDAR”, i iskoristiti procjenjene slabosti snaga ARBiH „sadržane u izgladnjelosti, opterećenosti velikim masama civilnog stanovništva u zbjegovima, problemima u snabdijevanju”. Takođe se računalo na razvučenost ukupnih snaga ARBiH u borbama na dva fronta, što se odnosilo na prethodnog mjeseca započeti sukob ARBiH sa Hrvatskim vijećem obrane (HVO), na procjenu da rukovodstvo Republike Bosne i Hercegovine postepeno gubi podršku međunarodne javnosti, kao i na njegove unutrašnje slabosti. Stoga je donijeta odluka da se uvođenjem svježih snaga Drinskog korpusa, 1. krajiškog korpusa i *rezervi Glavnog Štaba VRS*, glavnim snagama što prije razbiju i unište snage ARBiH na prostoru Cerske, Konjević Polja i Srebrenice, a pomoćnim snagama spriječi uspostava koridora Cerska - Kalesija - Tuzla i ovladavanje lijevom obalom Drine od Foče do Zvornika.³⁴

U završnoj fazi ofanzive *rezerve Glavnog štaba Vojske Republike Srpske*, odnosno snage Vojske Jugoslavije, imale su znatno veći neposredni i posredni angažman, kao i ulogu objedinjavanja rukovođenja i komandovanja operacijom. Za tu svrhu formirana je Operativna grupa „Romanija”, na čijem je čelu bio komandant Užičkog korpusa Vojske Jugoslavije general-major Dragoljub Ojdanić.³⁵ Sastav OG „Romanija” na osnovu dostupnih izvora nije moguće u potpunosti precizno rekonstruisati. Sam naziv operativne grupe, kao i njoj potčinjenih taktičkih grupa, bio je evidentan manevar u operativnom

³² ICTY, Komanda Drinskog korpusa - Odjeljenje za OB poslove, *Organu za OB poslove Zvorničke i Bratunačke lpr*, str.pov.broj: 18/926, 18.03.1993.

³³ ICTY, VP 7042 Bratunac, *Zamolnica*, pov.broj: 01-575-194/93, 08.04.1993; VP 7042 bila je Bratunačka laka pješadijska brigada DK-a. Zamolnica je upućena „organima bezbjednosti Srbije” da licima: Fioni Llyd - Davies i Milanu Kosanoviću, koji imaju odobrenje Vrhovne komande da snimaju „genocid nad srpskim narodom”, omoguće kretanje teritorijom Srbije, jer im kretanje bosanskom stranom na relaciji Bratunac - Skelani nije bilo bezbjedno. Ova lica bi u svojoj misiji bila smještena u Lovačkom domu u Ljuboviji i trebala su svakodnevno dolaziti na rad u Bratunac.

³⁴ ICTY, GŠ VRS, *Borbeno naređenje*, str.pov.broj: 02/2-135, 15.02.1993.

³⁵ ICTY, OG Romanija, Pov.broj: 9-1, 08.03.1993.; OG Romanija, str.pov.broj: 69-1, 04.04.1993; M. Šadinlija, *Između pravde i realpolitike*, 385-386.

maskiranju agresorskog djelovanja Vojske Jugoslavije na teritoriji Bosne i Hercegovine. Funkciju komande operativne grupe imala je nesumnjivo Komanda Užičkog korpusa. Pod komandom generala Ojdanića i njegove operativne grupe u toku operacije djelovalo je pet taktičkih grupa (TG). Od snaga Drinskog korpusa formirana je TG-2 i njom je neposredno komandovao komandant DK-a pukovnik Milenko Živanović.³⁶

Osim pod Komandom Užičkog korpusa, odnosno OG „Romanija”, rukovođenje i komandovanje je objedinjavano i na višem nivou. General Ojdanić je komandantima potčinjenih taktičkih grupa TG-1, TG-2 i TG-4 prenio naređenje Generalštaba Vojske Jugoslavije da 21. marta 1993. prisustvuju sastanku u GŠVJ u Beogradu. To nije bio prvi sastanak ovog sastava, vrste i namjene, jer je general Ojdanić vrijeme i mjesto održavanja zakazao pozivajući se na prethodni sastanak. Komandanti su iz očitih konspirativnih razloga obavezno morali doći u civilnom odijelu.³⁷ Jedno naređenje GŠVRS-a napisano dan ranije omogućava precizniju identifikaciju učesnika, vremena, mjesta i teme sastanka. Komandantima IBK-a i DK-a je naređeno da se 21. marta jave u „prolaznu sobu” GŠVJ-a u Beogradu i da načelniku GŠVJ-a iznesu presjek situacije u svojim zonama odgovornosti i zamisao za dalja dejstva sa težištem na prostoru Majevice (na pravcu Teočak - Osmaci) ali tako da napad srpskih snaga počne iz šireg rejonu Zvornika ka Majeveci.³⁸ Iz navedenog je jasno da su, uz već identifikovanu TG-2, jednu od dvije preostale taktičke grupe čiji su komandanti pozvani 21. marta u Beograd, vjerovatno TG-1, činile snage iz sastava IBK-a i da je na čelu ove taktičke grupe bio komandant IBK-a. U jednom borbenom naređenju DK-a datiranom na dan beogradskog sastanka navedeno da IBK nastavlja planski i u sadejstvu sa snagama DK-a i *rezervom Glavnog štaba VRS* napadati pravcem Teočak - Gudski vis - Završje, sa zadatkom da obuhvatnim manevrom odsječe i uništi snage ARBiH u rejonu Teočaka, Krstaca i Snježnice, spoji se sa snagama DK-a i *rezervom Glavnog štaba VRS*, a zatim energično produži napad i izbije na liniju Stolice - Kalesija.³⁹ Iz postavljenih zadataka i zadate teme za referisanje načelniku GŠVJ-a jasno je da je jedna od taktičkih grupa čiji su komandanti pozvani radi planiranja napadnih dejstava iz pravca Zvornika prema Majeveci, vjerovatno TG-4, bila iz sastava Vojske Jugoslavije. U pogledu ostale dvije taktičke grupe potčinjene OG „Romanija”, odnosno komandantu Užičkog korpusa Vojske Jugoslavije, sasvim je izvjesno da se naziv jedne od njih, čija su okosnica bile jedinice Vojske Jugoslavije, prvenstveno iz

³⁶ U sastavu TG-2 bili su: dva bataljona Zvorničke lpb, dva bataljona 1. birčanske pbr, 2. birčanska lpb, Jurišni odred Vlasenica iz Jurišne brigade, Jurišni odred Zvorničke brigade sa jedinicama specijalne namjene pod komandom ptpukovnika Grujičića, Bratunačka lpb i „brigada Mauzer”. ICTY, Komanda TG-2, *Izvjestaj*, str.pov.broj: 19/14-123, 07.03.1993.

³⁷ ICTY, OG Romanija, str.pov.broj: 34-1, 20.03.1993.

³⁸ ICTY, GŠVRS, *Naređenje*, str.pov.broj: 02/2-264, 19.03.1993.

³⁹ ICTY, Komanda Drinskog korpusa, *Borbena naređenja za dalja dejstva*, str.pov.broj: 01/5-165, 21.03.1993.

sastava Užičkog korpusa, odnosio na snage koje su vršila napadna dejstva iz pravca Skelana prema Srebrenici.

Vojska Jugoslavije je tokom operacije u Podrinju neposredno snabdijevala srpske snage materijalno-tehničkim sredstvima i preko OG „Romanija” vršila kontrolu njihovog utroška.⁴⁰ To je, uz neposredno učešće *rezervi GŠVRS-a*, omogućavalo srpskim snagama da nastave i kontinuirano pojačavaju intenzitet napadne operacije. Početkom marta ušle su u Cersku, sredinom marta zauzele Konjević Polje i svoja nastojanja usredsredile na zauzimanje Srebrenice, prema kojoj su se povlačile snage ARBiH i velika masa civilnog stanovništva.⁴¹ Komandant snaga UNPROFOR-a francuski general Filip Morion je 11. marta ušao u Srebrenicu gdje mu okupljena masa naroda nije dopuštala da ode, sve dok im 13. marta nije rekao da su pod zaštitom UN-a i da ih on nikada neće napustiti.⁴²

Srpske snage su početkom aprila zauzele Zeleni Jadar, i nastavile postepeno potiskivati ARBiH prema gradskom području Srebrenice. Do 15. aprila ovladale su dominantnim objektima na manje od dva kilometra od centra grada, u koji su pokušale ući 16. aprila i bile u posljednjem očajničkom protivnapadu boraca ARBiH odbačene, što je spriječilo njegov potpuni pad. Ishod ovih posljednjih borbi na ulicama Srebrenice, pod vedrim nebom i kanonadom artiljerijskih i raketnih projektila, čekale su desetine hiljada izbjeglih civila.⁴³ Savjet bezbjednosti UN-a je 16. aprila usvojio Rezoluciju 819, u kojoj je osuđena i odbačena promišljena aktivnost strane bosanskih Srba da silom izvrši evakuaciju civilnog stanovništva iz Srebrenice i okolnih područja, kao i drugih područja Republike Bosne i Hercegovine u sklopu cjelokupne gnusne kampanje “etničkog čišćenja”. Rezolucija je zahtjevala da se sve strane, i svi oni kojih se to tiče, ophode prema Srebrenici i okolnom području kao sigurnoj zoni koja mora biti pošteđena svakog oružanog napada ili bilo kojeg neprijateljskoga čina, te da se odmah prekinu svi oružani napadi od strane paravojnih jedinica bosanskih Srba na Srebrenicu i njihovo trenutno povlačenje iz područja oko Srebrenice. Postavljen je i zahtjev da Savezna Republika Jugoslavija (Srbija i

⁴⁰ Komanda OG „Romanija” tražila je od potčinjenih taktičkih grupa u srednjem Podrinju da joj dostave pregled utroška municije po vrstama od početka borbenih dejstava u okviru operativne grupe. ICTY, Komanda OG „Romanija”, str.pov.broj: 33-1, 20.03.1993; Samo TG-2, odnosno snage DK-a angažovane u napadnim dejstvima „UDAR”, potrošile su municije „iz posebnog izvora”, što se odnosi na Vojsku Jugoslavije: 3.636 mina za MB 60 mm, 4.661 mina za MB 82 mm, 584 mina za MB 120 mm, 1.657 granata za različite modele topa kalibra 76 mm, 11.432 metka za PAT 20 mm, 9.000 projektila za PAT 30 mm, 56 raketa 128 mm, 94 rakete „Zolja”, 30 raketa „Osa”. ICTY, Komanda TG-2, *Redovni borbeni izvještaj*, str.pov.broj: 01/4-174, 20.03.1993.

⁴¹ M. Šadinlija, *Između pravde i realpolitike*, 387-389.

⁴² ICTY, Generalna skupština UN, *Pad Srebrenice: Izvještaj generalnog sekretara u skladu sa Rezolucijom Generalne skupštine 53/55*, 15. novembar 1999, 19.

⁴³ U Srebrenici se tih dana našlo oko 22.000 ljudi. Broj stanovnika cijeloj enklavi bio je ukupno oko 54.000, od čega su oko 20.000 bili domicilni, a ostalo izbjeglice. M. Šadinlija, *Između pravde i realpolitike*, 390-392.

Crna Gora) odmah prekinu da dostavljaju vojno naoružanje, opremu i usluge paravojnim jedinicama bosanskih Srba u Republici Bosni i Hercegovini.⁴⁴

U citiranoj rezoluciji UN-a ne pominje se, osim njene logističke podrške, i direktno učešće Vojske Jugoslavije u agresiji na Bosnu i Hercegovinu, koje je od početka 1993. pa do okončanja ofanzive u srednjem Podrinju bilo masovno i intenzivno. Kada su snage ARBiH potisnute do neposrednih prilaza gradskom području Srebrenice, njihovo dalje učešće na ovom dijelu ratišta nije više bilo neophodno.

Posredovanjem UNPROFOR-a, generali Ratko Mladić i Sefer Halilović 17. aprila su potpisali Sporazum o demilitarizaciji Srebrenice, koji je predviđao potpuni prekid vatre i zamrzavanje svih borbenih aktivnosti na dostignutim linijama i raspoređivanje snaga UNPROFOR-a.⁴⁵ Demilitarizacija Srebrenice trebala je biti izvršena 72 sata nakon dolaska snaga UNPROFOR-a u grad, stavljanjem sveg naoružanja i municije na području grada pod njihovu kontrolu, što je i realizovano u dogovorenom roku, pa je UNPROFOR izdao saopćenje u kojem se navodi da su do podneva 21. aprila završili zadatak demilitarizacije grada.⁴⁶

Zaključak

Uoči referendumu o nezavisnosti, za koji se smatralo da će biti vjerovatna nulta tačka početka širih sukoba na području Bosne i Hercegovine, upućen je jedan oklopni bataljon iz sastava 336. motorizovane brigade JNA na područje Zvornika. Početkom aprila cijela ova brigada predislocirana je u srednje Podrinje, gdje je pojačana jednim mehanizovanim bataljonom sa teritorije Srbije i gdje je postala nosilac borbenih dejstava i organizacije Vojske Srpske Republike Bosne i Hercegovine u ovoj regiji, uključivši u svoj organski sastav sve srpske naoružane formacije. U početnoj fazi agresije, funkcije rukovođenja i komandovanja nad ovim snagama, kao i nad drugim regularnim i neregularnim jedinicama koje su upućivane ili su djelovale sa teritorije Srbije, obavljala je Operativna grupa „Drina”, čije je komandno mjesto bilo u Gučevu, kasnije u Valjevu, i koja je predstavljala formaciju pod komandom beogradske vojne oblasti, kasnije 1. armije Vojske Jugoslavije.

Sadržaj Vens-Ovenovog mirovnog plana, po kojem je većina teritorije bosanskog Podrinja trebala ući u sastav jedne od provincija sa bošnjačkom etničkom većinom, potakao je srpsko rukovodstvo da naredi VRS-u da prisili snage ARBiH u Podrinju da zajedno sa „muslimanskim stanovništvom napusti

⁴⁴ Rezolucije Vijeća sigurnosti UN o Bosni i Hercegovini od rezolucije 713 od 25.09.91. do rezolucije 1004 od 12.07.95. (ur. Fahrudin Avdić), Press - centar ARBiH, Sarajevo 1995, 62-64.

⁴⁵ ICTY, ŠVK OS RBiH, *Sporazum o demilitarizaciji Srebrenice*; GŠ VRS, *Prekid vatre i postupak oko Srebrenice*, str.pov.broj: 03/8-9, 18.04.1993.

⁴⁶ ICTY, Generalna skupština UN, *Pad Srebrenice: Izvještaj generalnog sekretara u skladu sa Rezolucijom Generalne skupštine 53/55*, 15. novembar 1999, 30.

prostore Birača, Žepe i Goražda". S tim ciljem ofanzivna dejstva srpskih snaga u tri sukcesivne faze kodnih naziva: „PROBOJ”, „PESNICA” i „UDAR”, započela su tokom novembra i okončana sporazumom o demilitarizaciji Srebrenice u aprilu 1993. godine.

Uprkos značajnim angažovanim snagama VRS-a, ofanziva „PROBOJ” nije tekla prema planu, a snage Armije Republike Bosne i Hercegovine su tokom decembra u kontraudarima oslobodile veliki broj naseljenih mjesta, i u prvoj trećini januara 1993. ovladale srpskim uporištima u zahvatu komunikacije Bratunac - Kravica, čime su fizički povezale sve dijelove slobodne teritorije.

Tada je pokrenuta nova faza ofanzive kodirana nazivom „PESNICA”, čiji je nosilac bio Drinski korpusa sa ojačanjima iz ostalih korpusa VRS-a, koja je trajala do 20. januara i osim relativne stabilizacije srpske odbrane Bratunca, nije ostvarila postavljene ciljeve. S druge strane snage Armije Republike Bosne i Hercegovine izbile su na dio državne granice sa Srbijom u rejonu Skelana.

Zbog toga je isplanirana i pokrenuta završna faza ofanzive, kodirana nazivom „UDAR”. U borbena dejstva na teritoriji Bosne i Hercegovine u ovoj fazi neposredno se uključila Vojska Jugoslavije. Iz pravca Bratunca prema Srebrenici zadejstvovane su snage iz sastava Operativne grupe „Drina” i dijelovi drugih jedinica 1. armije Vojske Jugoslavije, koja je u Ljuboviji uspostavila svoje istureno komandno mjesto. U srednjem Podrinju su borbeno djelovali i dijelovi Korpusa specijalnih jedinica Vojske Jugoslavije, za vrijeme ofanzive stacionirani u rejonu Skelana, uz koje i iza kojih su u prljavim operacijama etničkog čišćenja teritorije operisale ruske i srpske neregularne dobrovoljačke jedinice. Sa te strane, iz pravca Skelana prema Srebrenici djelovale su i snage iz sastava Užičkog korpusa 2. armije Vojske Jugoslavije.

U cilju operativnog maskiranja oružane agresije rukovođenje i komandovanje zadejstvovanim srpskim snagama u srednjem Podrinju, tokom marta i početkom aprila objedinjeno je pod privremenom formacijom Operativne grupe „Romanija”, na čijem čelu je bio komandant Užičkog korpusa Vojske Jugoslavije, i pod čijom komandom su djelovale snage iz organskog sastava Vojske Jugoslavije i VRS-a strukturirane u pet taktičkih grupa.

Nakon što su snage Armije Republike Bosne i Hercegovine bile potisnute sa većeg dijela teritorije i zajedno sa masom bošnjačkih civila sabijene na šire gradsko područje Srebrenice, jedinice Vojske Jugoslavije mogle su biti povučene na teritoriju svoje države. Ofanziva je okončana potpisivanjem sporazuma o demilitarizaciji Srebrenice 17. aprila 1993. godine.

Summary

On the eve of the referendum on independence, which was considered to be the probable zero-point for the beginning of broader conflicts on the territory of Bosnia and Herzegovina, one armed battalion from the composition of the 336th Motorized brigade of the Yugoslav People's Army was directed to the area

of Zvornik. In the beginning of April, this brigade was dislocated to Central Podrinje, where it was reinforced with one mechanized battalion from the territory of Serbia and where it became the bearer of battle activities and organization of the Army of the Serb Republic of Bosnia and Herzegovina in this region, including in its organic composition all Serb armed formations. In the initial phase of aggression, the function of leading and commanding these forces, as well as other regular and irregular units which were directed or acted from the territory of Serbia, was conducted by the Operative group "Drina", which had its command post in Gučevo, later in Valjevo, and which represented a formation under the command of the Belgrade military zone, later the 1st Army of the Yugoslav Army.

The contents of the Vance-Owen peace plan, according to which the greater part of the Bosnian Podrinje was supposed to be included into one of the provinces with a Bosniak ethnic majority, encouraged the Serb leadership to order the Army of the Republika Srpska to force the Army of the Republic of Bosnia and Herzegovina in Podrinje to "leave the areas of Birač, Žepa and Goražde together with the Muslim population". With this goal the offensive activities of the Serb forces, organized into three successive phases codenamed: "PROBOJ" (Breakthrough), "PESNICA" (Fist) and "UDAR" (Assault), were begun during November and finished with the agreement on the demilitarization of Srebrenica in April 1993.

Despite the significant engaged forces of the Army of Republika Srpska, the offensive "PROBOJ" did not go according to plan, and during December the forces of the Army of the Republic of Bosnia and Herzegovina countered and liberated a large number of settled places, and in the first third of Januar 1993 gained control over Serb strongholds in the communication region of Bratunac – Kravica, thus physically connecting all parts of the liberated territory.

Then a new offensive was launched, codenamed "PESNICA", and its bearer was the Drina corps strengthened by forces from other corps of the Army of the Republika Srpska, which lasted until 20 January, and aside from the relative stabilization of the Serb defence of Bratunac, did not achieve its stated goals. On the other side, the forces of the Army of the Republic of Bosnia and Herzegovina arrived to the part of the state border with Serbia in the region of Skelani.

This is why a final offensive phase was planned and initiated, codenamed "UDAR". During this phase the Army of Yugoslavia directly joined the fighting in Central Podrinje on the territory of Bosnia and Herzegovina. From the direction of Bratunac towards Srebrenica the forces from the composition of OG "Drina" and parts of other units from the 1st Army of the Yugoslav Army were active, which established a command outpost in Ljubovija. In Central Podrinje parts of the Special units corps of the Yugoslav Army also operated, and during the offensive they were stationed in the region of Skelani. Together with them and after them Russian and Serbian irregular voluntary units operated in the dirty operations of ethnic cleansing of territory. From that side, from the direction of

Skelani towards Srebrenica, the forces from the composition of the Užice corps of the 2nd Army of the Yugoslav Army were also active.

With the aim of operative masking of armed aggression, the leading and commanding of joint Serb forces in Central Podrinje during March and beginning of April was united under the temporary formation of the Operative group "Romanija", which was headed by the commander of the Užice corps of the Yugoslav Army, and under whose command the forces from the organic composition of the Yugoslav Army and the Army of the Republika Srpska acted, structured into five tactical groups.

When the forces of the Army of the Republic of Bosnia and Herzegovina were suppressed from the larger part of the territory and together with the masses of Bosniak civilians restricted to the broader town area of Srebrenica, the units of the Yugoslav Army could retreat to the territory of their state. The offensive was concluded with the signing of the agreement about the demilitarization of Srebrenica on 17 April 1993.